

Francesc Pujols al Montseny. Cartes a Joan Maragall i a Josep Pijoan. *In memoriam* Víctor Serra i Raventós (1939-2013)

XAVIER CATEURA I VALLS

«Poesia és dir bellament les coses; i dir-les bellament és anunciar la visió que un tinga de Déu en elles”. J. Maragall

Francesc Pujols i Morgades (Barcelona, 1882 – Martorell, 1962), va ser un escriptor de temes de filosofia, ciència, art, novel·la, teatre, poesia, i també periodista. Col·laborador a diverses publicacions, com *Pepitu*, del qual va ser-ne un dels fundadors, *El Poble Català*, *La Publicidad*, *Vell i Nou*, *Las Notícias*, *Mirador*, *L'Esquella de la Torratxa*, entre altres.

Com a poeta va guanyar la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona de l'any 1903, amb el poema “Idil·li” on s’hi pot apreciar la influència de Joan Maragall, amb qui va tenir una relació amistosa i intel·lectual. Publicà un únic llibre de poesies que va titular *El llibre que conté les poesies de Francesc Pujols* (1904),¹ per al qual el poeta Joan Maragall en va escriure un pròleg.

Compta amb una extensa bibliografia entre la qual destaca el seu llibre *Concepte General de la Ciència Catalana* (1918); un assaig que tingué gran ressò fou *La visió artística i religiosa de Gaudí* (1927). A més cal esmentar que va idear un corrent nou de la filosofia que va denominar Pantologia.

¹ *El llibre que conté les poesies de Francesc Pujols*. Tobella i Costa impressors. Barcelona, 1904. Llibre reeditat l'any 2004 per l'editorial Quaderns Crema, que inclou també el pròleg que va fer Maragall per a la primera edició, a més d'un epíleg d'Enric Casasses.

Freqüentà les tertúlies d'Els Quatre Gats i fou membre de la Junta de Museus de Catalunya, així com secretari de l'Ateneu Barcelonès.

Acabada la Guerra Civil Espanyola va exiliar-se a Prada de Conflent, acollit per Pau Casals, per després traslladar-se a Montpeller on hi arribà a finals de juliol de 1939. Quan va tornar a Catalunya, l'any 1942, va ser empresonat a la Model. Aconseguida la llibertat al cap de poc temps, s'instal·la a la Torre de les Hores, a Martorell, casa que havia estat ocupada i saquejada durant la guerra. Una vivenda que es convertí en el seu refugi i santuari, on hi va passar la convalescència d'una tuberculosi contreta el 1956, i on també hi va morir el febrer de 1962.

Francesc Pujols i Morgades (FFP).

D'ell és aquella cèlebre "profecia" segons la qual els catalans són éssers d'excepció pel fet de ser fills de la terra de la veritat: "Perquè seran catalans, totes les seves despeses, on vagin, els seran pagades (...) i els oferiran l'hotel, el més preuat regal que se li pugui fer a un català quan viatja. Al cap i a la fi, i pensant-hi bé, més valdrà ser català que milionari".

Per les cartes que publiquem sabem que quan va decidir conèixer el Montseny va instal·lar-se a Viladrau. Això va ser l'any 1903 quan hi va anar a passar uns dies d'estiu i des d'on va enviar unes missives al poeta Maragall²

explicant-li les excursions que feia al Matagalls, Sant Marçal, Sant Segimon, etc. Pujols tenia en gran estima a Joan Maragall i ho manifestava d'aquesta manera: "Va ser el meu mestre en ciència, en poesia, en política".

Potser va voler conèixer aquells paisatges per indicació o influència d'aquell "enlluernament per la llum del Montseny" de què parlava Maragall després de la seva primera estada dalt d'aquelles muntanyes. O potser va ser el seu "amic de l'ànima", Pijoan, que passà tant de temps vivint prop del pla de la Calma, al mas la Figuera,³ qui el va convèncer de conèixer aquells cims.

2 Joan Maragall i Gorina (Barcelona, 1860-1911).

3 "La Figuera és una de les cases rurals situades a l'antiga parròquia de Sant Cebrià de la Móra. Va ser construïda a prop de la riera de Picamena a l'extrem nord del Pla de la

En aquestes cartes veurem que Pujols també ens en parla de Josep Pijoan⁴ amb el qual l'unia una forta amistat. Aleshores ell tenia vint-i-un anys i Pijoan vint-i-quatre. Eren dos joves lletraferits, plens de vida, que a banda d'explicar les seves passejades per indrets montsenyencs, tenen la necessitat de transmetre els sentiments i les reflexions experimentades davant una natura exuberant als ulls d'aquests barcelonins "malalts" de poesia, tal com es reflecteix a les seves cartes.

Maragall, en una carta del mes d'octubre d'aquell any de 1903, adreçada a Josep Pijoan, ens explica que Pujols li havia portat "un protocol enorme de versos, dient-me si em semblava que n'hi hauria prou per a fer-ne un tomo. Almenys se'n poden fer tres o quatre. Ademés de lo que ja tenia, aquest estiu ha escrit bàrbarament".⁵ D'aquests versos, alguns inspirats al Montseny, va néixer el seu llibre de poesies ja esmentat.

Hem cregut convenient, a banda de transcriure les cartes de Pujols a Maragall que fan referència a la seva estada al Montseny, incloure-hi també algun fragment de les cartes d'aquest responnent a les del seu jove amic. A l'Arxiu Joan Maragall es conserven tretze cartes de Pujols escrites entre els anys 1903 a 1907, a cada una de les quals deuria respondre el poeta de la "paraula viva", si bé només se n'han recuperat cinc.⁶

A l'hora de transcriure aquestes missives ho hem fet d'acord al català normatiu, corregint-ne els aspectes ortogràfics, respectant però el vocabulari emprat.

Us deixem amb les impressions i pensaments recollits al Montseny per aquest català singular, per definir-lo d'alguna manera, si és que es pot arribar a definir Pujols amb un sol mot. O potser millor deixem que sigui el gran periodista Josep M. Planes qui ens el retrati: "Quan temps a venir, els homes s'encarin amb l'obra neta i pelada de Francesc Pujols i hagi arribat l'hora de jutjar el valor i la potència intel·lectual d'aquest gran home, no sé pas quin serà el fall de la posteritat. Per a mi, i suposo que per a molta gent, Pujols és un enigma. L'únic que veig clar és el seu temperament de

Calma. Aquesta excepcional situació geogràfica li ha permès la pràctica agrícola dels camps situats a l'entorn més immediat, practicar una ramaderia extensiva i explotar els diversos recursos forestals, com altres masies del Montseny estructurades prop d'una unitat religiosa parroquial. L'estructuració d'aquest territori queda ben palesa des d'antic tant pel registre fòssil de l'activitat humana com per les diverses fonts documentals que ens remunten als segles XII i XIV" Anna GÓMEZ I BACH; "Història de la Figuera", dins *Una història poc coneguda del Montseny*, p. 54.

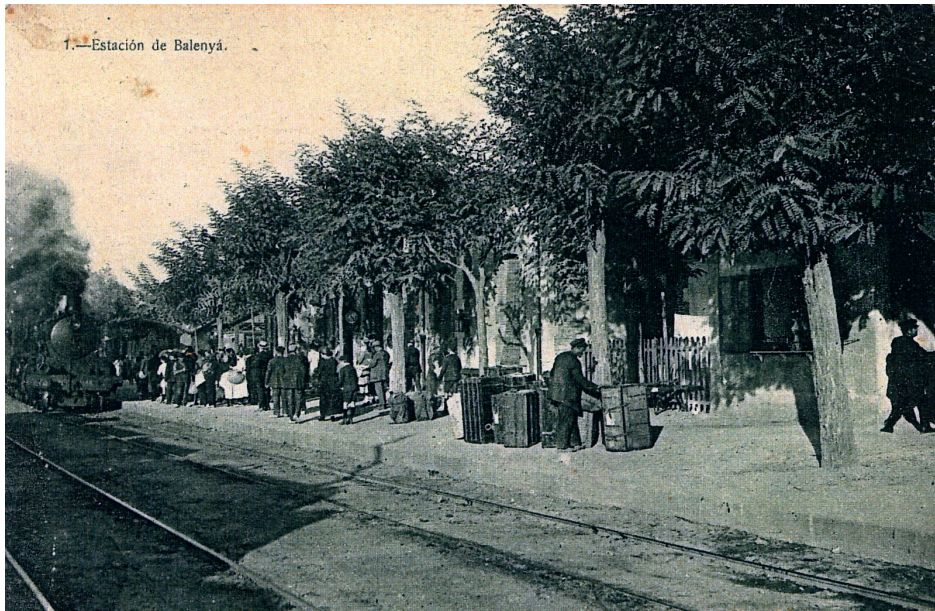
4 Josep Pijoan i Soteras (Barcelona 1879 – Lausana – Suïssa – 1963).

5 Carta del 25 d'octubre de 1903.

6 Vegeu: Joan MARAGALL I GORINA; *Obres Completes vol. I Obra catalana*. Editorial Selecta. Barcelona, 1970, p. 1063-1067.

poeta. Però, tant li fa: ambiciós, desconcertant, estrafolari, Francesc Pujols és una glòria de Catalunya. Com a català, em sento orgullós que aquest home hagi nascut al meu país”.⁷

Per la primera carta que transcrivim ens assabentem que, Pujols, a Viladrau s’hostatjava a ca la Rita,⁸ des d’on exposa la seva impressió del poble i de la fonda així com de la visita que va fer a la Sala, lloc de naixença del famós bandoler Serrallonga. També de com va gaudir amb el paisatge que es va trobar anant de l’estació del tren de sant Miquel de Balenyà fins a Viladrau. En aquesta primera carta observem com enveja i admira la vida d’aquells que han nascut i viuen al Montseny rodejats de tanta naturalesa, i a la vegada els sentiments que li genera aquesta visió: “...me sento trist no de ser aquí, sinó per haver-me sigut lluny tota la vida”.

Estació de Balenyà-Tona-Seva (AXCV).

En la segona carta, Pujols parla sobre uns viatges de Pijoan i de Maragall. Del primer, explica que anava a passar una temporada a Itàlia per aprofundir en els seus estudis d’art, i del segon sobre la intenció que tenia d’anar a

7 Josep M. PLANES I MARTÍ (Manresa, 1907-Barcelona, 1936). Article titulat “Francesc Pujols”. *La Publicitat*, 31 de març de 1935.

8 Paper de carta amb la llegenda: “Posada de Juan Prat. Casa Rita. Viladrau”. Aquest hostel es trobava al centre mateix del poble, a la Plaça Major.

prendre les aigües a un balneari de Cauterets.⁹ De com va anar a Santa Fe i de com la boira li va privar de pujar al turó de l'Home i a les Agudes, i també que va assistir a missa a Sant Marçal, i de la "soledat hermosa" de les muntanyes –com recorden aquestes paraules aquelles altres maragallianes: "Ai! altes soletats, que en sou, de dolces"–. Més endavant, en una altra carta, veurem com torna a esmentar alguna de les idees expressades per Maragall en la poesia "Del Montseny", inspirada al pla de la Calma, i que havia estat publicada a la revista *Il·lustració Catalana*, el mes de juny de 1903.

També explica que a l'endemà vol pujar al Matagalls i anar al Gorg Negre, i anota uns versos escrits tot pensant en l'amic comú, en Pijoan. Anuncia que a primers d'agost serà a Barcelona i que més tard anirà a la casa que té a Martorell. A Viladrau troba l'alcalde de Vic, que hi passa uns dies, i que li facilita poder visitar el Museu Episcopal, tancat arran d'un robatori recent.

I és que la nit del 26 al 27 de juny d'aquell any de 1903, hi va haver un important furt al museu vigatà, emportant-se els lladres unes dues-centes cinquanta-quatre peces, entre monedes i altres objectes. A partir d'aquest fet la junta del museu va decidir restringir les visites al públic en general i contractar un conserge que tingués cura del que s'hi exposava, ja que fins aleshores eren seminaristes els qui se n'encarregaven.¹⁰

En la mateixa carta, Pujols esmenta Virgili i demana a Maragall que li digui a Pijoan que quan aquest visiti a Itàlia la tomba del poeta llatí, li faci saber que: "... en la gran Catalunya hi ha un pobre enamorat que ha viscut un dels seus grans versos". Aquí es refereix al vers del poeta llatí: *Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem*.¹¹ I s'acomiada de Maragall desitjant un prompte retrobament amb aquell amb qui es va "trobar cercant la Bellesa a las palpentes".

La tercera carta, aquesta escrita ja des de la Torre de les Hores,¹² on va residir tant de temps, però que reproduïm per fer referència encara als

9 A Cauterets, municipi francès de la regió de Migdia Pirineus, on hi ha l'estació termal, situada a uns trenta quilòmetres de Lourdes.

10 Vegeu: Josep BRACONS I CLAPÉS; "Mn. Gudiol y el Museo Episcopal de Vic", dins *d'Art* n. 8-9. Any, 1983, p. 179. També, Josep GUDIOL I CUNILL; "El furt del Museu Episcopal de Vich", dins *Il·lustració Catalana* n. 9, 1903, i la pàgina artística de *La Veu de Catalunya* n. 89, de l'any 1911.

11 Versos finals de l'Ègloga IV de Virgili, que es pot traduir com: "Comença, nen, a conèixer la teva mare amb un somriure". Hi ha diverses exegesis sobre l'exacta intenció de Virgili en escriure aquests versos, ja que hi ha qui interpreta, per exemple, que és justament l'infant que somriu en conèixer la seva mare, i no que el nen coneix la mare pel seu somriure.

12 La Torre de les Hores, edifici de finals del segle XIX, del poble de Martorell. Va ser construïda per Isidre Pujols i Bofill, pare de Francesc Pujols, com a residència per

dies passats al Montseny, Pujols li confessa l'amor que sent pel seu poble, Martorell, com des de casa seva pot contemplar Montserrat i el Montseny, com l'omple el record del que ha vist a dalt d'aquells cims, Matagalls, Sant Segimon..., i com sent la necessitat d'escriure sobre allò viscut, sobre allò experimentat. També li confessa que té el desig de tornar a visitar la muntanya de Montserrat i pensar en fra Garí.¹³

Aprofita aquesta carta per transcriure a Maragall una llegenda sobre la Font de les Tres Malaltes, que després convertí en poesia, que inclouria al *El llibre que conté...*, i de la que el músic Jaume Arnella en va fer una adaptació musical. Sembla que aquesta font de Martorell ja existia allà cap el 1400, i Pujols va voler inventar una llegenda al seu entorn, en la qual gràcies a l'aigua fresca que hi raja, tres noies cegues poden tornar a veure-hi.

També podem llegir com a finals de juliol va fer una excursió a Sant Segimon, on visità al pintor Marià Pidelaserra¹⁴ que hi passava un parell de mesos després d'una estada de dos anys a París i de fer una exposició a la Sala Parés de Barcelona, però que decebut per la crítica que va rebre, va decidir marxar de la capital per un temps, aïllant-se a l'esmentat antic monestir.

Paga la pena parlar una mica d'aquest artista i de l'exposició que va fer amb les teles que va pintar al Montseny, així com del paper d'en Pujols en dita mostra. Va ser ell qui el va convèncer que al tornar a Barcelona podria exhibir a l'Ateneu Barcelonès les teles que estava pintant al Montseny. I així va ser, l'exposició es va poder visitar del 25 de novembre al 6 de desembre d'aquell mateix any 1903. Diuen que no va vendre cap obra i que tampoc aquesta vegada la crítica s'hi mostrà favorable, segurament per no entendre aquella relativament nova tècnica de la pintura anomenada "puntillisme".

passar-hi els estius i on s'hi instal·laria quasi permanentment a partir de l'any 1926. Segons ens diu ell mateix: "Sense tenir, ni de bon tros, la fastuositat que jo somiava, aquella torre als quatre vents, amb un petit jardí, veïna d'altres torres, situada en bon lloc va ser el desideràtum de la meva infantesa".

13 Fra Joan Garí és un personatge de llegenda relacionat amb la fundació del monestir de Montserrat.

14 Marià Pidelaserra i Brias (Barcelona, 1877-1946), aleshores tenia vint-i-cinc anys. Pujols ens diu que: "En Pidelaserra, a les muntanyes del Montseny, va ésser l'arbre que amb les branques i les arrels va xuclar el suc per posar-lo a la paleta i a les teles, tal com els arbres el xuclen per posar-lo a les fulles". Citat per Albesa i Riba, Carles. *A l'ombra del Montseny*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2010, p. 43. Vegeu també: "Marià Pidelaserra pintor del Montseny", dins *Monografies del Montseny* n. 21, p. 41-46.

El 2 de desembre, a l'Ateneu, Pujols va llegir unes paraules, sota el títol de "Els quadros d'en Pidelaserra",¹⁵ on explicava les seves impressions sobre la pintura del seu amic i recordava la trobada a Sant Segimon.

Deixem que el mateix Pujols ens expliqui com va anar el fet que fos ell qui presentés l'obra de Pidelaserra. "En l'exposició de l'Ateneu presentava una trentena de quadres on predominaven els paisatges del Montseny, pintat amb una tècnica puntillista que feia puntes, per jugar amb els mots, a la de Van Gogh, tan airejada i matisada que jo vaig poder dir, durant la meva conferència, que amb aquell arbre, arrencat de la serra amb arrels i tot, Pidelaserra s'havia pintat a ell mateix. Devia ser tan espontània la meva fervor per aquest pintor que, malgrat la tímida natural en un

Joan Maragall i Gorina (BC.AJM)

jove d'escassa preparació artística, vaig arriscar-me a demanar permís a la junta de l'Ateneu perquè em permetés de comentar públicament els quadres exposats; de manera que puc dir que em vaig invitar jo mateix. Com era d'esperar, vaig ser complagut, però el nom deia tan poca cosa a la gent que només van venir a escoltar-me una dotzena curta d'ateneïstes".¹⁶

Volem fer notar que Maragall, que aleshores presidia l'Ateneu, havia titulat el seu discurs de premsa de possessió, fet el 15 d'octubre de 1903, "Elogi de la paraula", basat en la teoria que ell anomenà com de la "paraula viva", que precisament va acabar de conformar durant les estades que va fer al Montseny la tardor de 1902 i la primavera de 1903. Anna M. Blasco diu sobre la "paraula viva": "El Montseny i més concretament la masia la Figuera i els seus voltants foren, ara fa un segle, l'escenari privilegiat de la gestació d'aquest important episodi de la història de la literatura catalana".¹⁷ Una mostra més de l'atracció i la influència

15 "Pro, no hi ha remei, en Pujols vol un pròleg. Ara vol donar una conferència sobre una col·lecció de pintures del Montseny que en Pidelaserra a ens ha exposat a l'Ateneu i que són hermoses. I en Pujols està tot excitat per lo que n'ha de dir." Anna M. BLASCO I BARDAS; *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1992, p. 233. Vegeu a l'annex les paraules que Pujols va adreçar al pocs assistents a l'acte.

16 Artur BLADÉ I DESUMVILA; *Francesc Pujols per ell mateix*. Brau edicions. Figueres, 2006. p. 126.

17 A.M. BLASCO I BARDAS; "Les estades de Joan Maragall i Josep Pijoan al Montseny", dins *Una història poc coneguda del Montseny*. Farell editors. Sant Vicenç de Castelllet, 2013, p. 299.

que aquest massís ha tingut sobre poetes, pintors, literats, folkloristes, científics, etc.

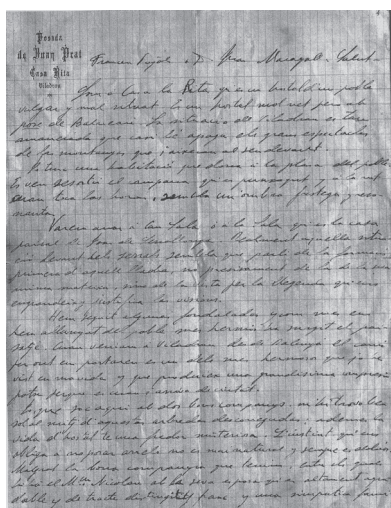
Pujols encara va tornar al Matagalls on malgrat el sol que feia en sortir de Viladrau, el sorprengué una tempesta d'aquelles d'estiu. I en aquesta carta fa memòria d'una escena viscuda en aquell cim, on dos bous es barallaven, i de quan va preguntar a un pastor si coneixia un tal Pijoan, de Barcelona que s'estava a la Figuera, i el desencís de la resposta que obtingué.

També relata el que li va dir l'home de ca la Rita, que havia estat pastor pel Matagalls, de com havia fet un gran foc la nit de sant Joan, i com la flaire de ginebre perfumava l'aire d'aquelles muntanyes.

CARTA I, DEL 23 DE JULIOL DE 1903¹⁸

Posada de Juan Prat. Casa Rita. Viladrau

Francesc Pujols a D. Joan Maragall. Salut

Carta de Francesc Pujols a Joan Maragall (BC: AJM).

de la seva ànima mateixa, sinó de la vista per la llegenda que ens engrandeix i justifica les visions.

Hem seguit algunes fondalades i com més ens hem allunyat del poble més hermós ha sorgit el paisatge. Quan veníem a Viladrau des de Balenyà el camí per on em portaren és un dels més hermosos que jo he vist en ma

Sóc a Casa la Rita que és un hostel d'un poble vulgar i mal situat. És un hostel molt net però amb pose de Balneari. La situació de Viladrau és tan amanerada que casi bé apaga els grans espectacles de les muntanyes que s'aixequen al seu davant.

Jo tinc una habitació que dóna a la plaça del poble. Es veu ressortir el campanar que és punxegut i a la nit, quan toca les hores, sembla un ombra feréstega i ressonant.

Vàrem anar a la Sala i a la Sala [sic] que és la casa pairal de Joan de Serrallonga. Realment aquella situació davant dels serrals sembla que parli de la formació primera d'aquell lladre, no precisament

18 Biblioteca de Catalunya. Arxiu Joan Maragall, Ref. mrgll-Mss. 3-89-4.

vida i que produeix una grandíssima impressió, potser perquè és un anar-se'n de ciutat.

Jo que sóc aquí amb dos bons companys m'hi trobo ben sol al mig d'aquestes arbredes desconegudes; además la vida a l'hostal té una fredor misteriosa. L'instint que ens obliga a no posar arrels no és mai natural i sempre és dolorós. Malgrat la bona companyia que tenim, entre els quals hi ha el M. Nicolau¹⁹ amb la seva esposa que és altament agradable i de tracte distingit i franc i una simpàtica família que té uns nens que en aquest moment (a dos quarts de set del matí) ja ploren, no de tristesa sinó de ganes de llevar-se i algun que altre jove més o menys malaltís, un home no troba aquell gran caliu de les cases.

Com més camino i més m'interno per les muntanyes, més sento la meva soletat. Les emocions són purament estètiques. Quan som als grans estatges de la naturalesa a on mai havem estat recordem molt als amics d'allí el nostre poble a on nos digueren que havien seguit aquests camins que ara seguim.

Tot lo que l'amor no ha animat només em [sic] interessa mentalment. Ditxós de l'home que ha nascut i s'ha criat al mig de tals espectacles;²⁰ aquell qui

Ca la Rita, on s'hostatjava Pujols (AXJM).

19 Podria tractar-se del mestre Antoni Nicolau i Parera (Barcelona, 1858-1933), autor, entre d'altres, de "La mort de l'escolà". Estava casat amb Mm. Melanie Cosson Touzery.

20 Exclamació que repeteix en la seva poesia "Les muntanyes", possiblement escrita al Montseny, on hi diu: "Ditxós qui hi ha nascut! / Ditxós qui ha obert els ulls i les ha vistes!". *El llibre que conté...*, p. 23-24.

ha posat tot l'amor que nosaltres hem posat al nostre petit jardí és el que viu intensament, sense adonar-se'n, aquests pasturatges a prop dels torrents i aquestes grans alçàries dominadores. De tant en tant me sento trist no de ser aquí, sinó per haver-me sigut lluny tota la vida. Demà començarem a pujar els cims tantes vegades vistos des del meu poble estimat. Potser el poder veure a aquest poble meu me'ls farà semblar més alts i menys sols. Ja li contaré alguna impressió. Penso molt sovint en V. i també amb en Pijoan a qui dirà si marxa que li desitjo bon viatge i bona coneixença allí on vagi i si no marxa que m'escrigui.

Déu faci lo que nosaltres no podem fer.

Francesc Pujols
Viladrau, 23 de juliol de 1903.

FRAGMENT DE LA CARTA DE RESPOSTA DE MARAGALL, DEL 27 DE JULIOL DE 1903

Estimat Pujols: Les seves lletres em van alegrar gairebé tant com una visita de vostè, perquè en elles, en la llur gran sinceritat, vaig veure a vostè mateix. La seva sensació del poble, i de la vida a l'hostal, la visió sonora del campanar i la del paisatge com de cosa estranya que sols es pot gaudir mentalment perquè encara no s'hi ha posat l'amor, aquell sentiment de desempar en les soledats del camp i l'enyorament del nostre poble, d'aquell que és com una extensió de nosaltres mateixos, me'l mostren a vostè tan de viu en viu, i ademés m'hi trobo tant jo mateix en les meves impressions de viatger, que li asseguro que tota la carta m'ha entrat en l'ànima, perquè m'ha fet reviure molts moments de la meva vida amb l'escreix de l'encantament meravellós tan personal de vostè i que és com matriu de la seva naturalesa.

Vaig llegir després la carta a en Pijoan, i no ens cansàvem de dir: Quin xicot, aquest, quin xicot! I d'això no passàvem, sinó per dir ell que vostè encara faria molts canvis, i sostenir jo que no, que jo veia la seva naturalesa molt ben determinada i que no faria sinó desplegar-se el seu fons ja per sempre igual enmig de totes les exteriors evolucions esdevenidores.

Ara, el bon afecte que li porto resta molt curiós de conèixer la seva impressió dels cims més alts i de la visió dels grans espais; veiam si li haurà passat com a mi en ocasions semblants, una mena de percepció nerviosa i inquieta al ser-hi, com si allò fos massa fort per mi, un afany per marxar, per retrobar-me en qualsevulla cau hospitalari, per rumiar-hi delitosament i assimilar amb repòs les grans belleses que de present m'havien reprès i gairebé fet mal, de massa i massa fortes.

(...) Li adjunto una carta que en Pijoan m'ha donat per vostè. Tant que ens ha vist, junts, li semblarà natural retrobar-nos plegats a escriure-li. En Pijoan pensa marxar dilluns cap a Itàlia.²¹ Quina dispersió, ara! Déu ens deixi veure'ns altra vegada reunits tots tres, ja que anant a les palpenes en busca de la bellesa, nostres mans es trobaran i s'uniran.²²

CARTA II, DEL 29 DE JULIOL DE 1903²³

Francesc Pujols a D. Joan Maragall. Salut

La carta de V., la d'en Pijoan i potser la meva són l'anunci d'una gran separació. El bon atzar que m'ha acoplat allí en la casa de V. ara els crida des del fons de les terres llunyanes potser per a lligar-nos més fort a la tornada. Tinguin un bon viatge a través de tants països com seguiran, jo des de la nostra Catalunya els veuré arribant [de] països que no coneixo.

Plaça Major de Viladrau (AXMJ).

I quina alegria em va donar rebre aquella doble carta aquí en aquest hostel a on m'estic. Fa una cosa rebre cartes d'amics quan se viu entre gent desconeguda. A la taula ja no s'hi assenten cap d'aquelles famílies de

21 Efectivament per aquestes dates feia els preparatius pel seu primer viatge per Itàlia, després de les estades que havia fet al Montseny, i un cop acabats els estudis d'arquitectura.

22 Vegeu la carta sencera a: J. MARAGALL I GORINA; *Op. Cit.*, p. 1063-1064.

23 (BC.AJM) Ref. mrgII-Mss. 3-89-5.

qui li parlava en les meves darreres lletres. Ja n'hi han altres que ocupen aquell lloc que les primeres havien ocupat. Moltes marxen algun dia en que són d'excursió i al tornar de veure terres noves en que un aprofita fins

Sant Marçal. Fotografia de l'any 1883 (ATLI).

el consol de reveure un conegut recent, ja troben els bons amics fora. Si tots els homes de la terra ens coneguéssim! Per xo és tan grat rebre noves de bons amics. I de quins uns tan bons, que són poetes!

Hem fet llargues caminades pels llocs del gran Montseny. Vam anar a Santa Fe i desgraciadament la boira ens va fer impossible el pujar el turó del Home i les Agudes. També vàrem anar a Sant Marçal que és a la falda d'una muntanya. Es un lloc que em va arravatar. Res tan feréstec. Només hi ha repòs a prop d'unes fonts fresques. Allí vàrem oir missa. Quan vàrem marxar, a mitja tarda, las boires varen cobrir la feréstega immensitat del paisatge fent-lo més sol.

I d'ell ens en vàrem emportar la soletat hermosa deixant-t'hi una senyora malalta que es passeja sola pels camins i a un capellà jove també malalt que em va referir un cas d'un poble del seu bisbat. Diu que en una església tenien un Sant Cristó que per estrafet el bisbe el volia treure i canviar-lo però vet aquí que el senyor rector va cridar el campaner i aquet va dir: "No me'l toqui senyor bisbe que és un dimoni per les pedregades aquet San Cristó". Vet aquí la impressió de S. Marsal. La ermita vetlla feréstegament la sagrada soletat de les muntanyes. Nosaltres vam marxar camí enllà entre las boires amb el record claríssim de dos versos dels goigs del sant:

Tras de tantes meravelles
Déu vos revela la mort.

Demà anirem a la Creu de Matagalls i divendres al Gorg Negre de Viladrau.²⁴ Quan retornem de les llargues distàncies que V. recorrereu ja els hi explicaré tot l'amor que he posat en aquestes muntanyes.

24 Es refereix al Gorg Negre del torrent de Rentadors.

Digui a ne'n Pijoan que penso molt amb ell sobretot en aquells llocs que ell ha trepitjat²⁵ que deuen ser tots els que jo trepitjo. Digui-li que li he fet uns versos:

La font que jo sé no la trobaríeu
 És al mig del bosc al peu d'una alzina
 Si hi passeu a prop ella us cridaria
 Si no em ves cridat jo no la sabria.
 Anava pel món de nit i de dia
 allí on anava jo ben poc ho sabia
 Ella me'n va dir ella me'n diria
 L'anar món enllà no et darà alegria
 si et quedes aquí jo sóc l'aigua viva.²⁶

Digui-li que potser encara el veuré si és que no marxa fins el dia tres. Si li és possible digui-li que a la tarda seré a l'Ateneu amb l'Hurtado i en Vendrell²⁷ perquè jo no marxaré a Martorell fins el dia 5 d'agost. Dissabte anirem a passar el dia a Vic. Aquí a Viladrau hi ha l'alcalde de tal

Santa Fe del Montseny. Fotografia de l'any 1883 (ATLI).

ciutat²⁸ i m'ha donat una targeta de recomanació per a visitar el museu que des de que va ser robat no és públic. Més endavant, cap allí a últims d'agost aniré a Sant Llorenç de Munt a passar tres o quatre dies amb un company meu i més endavant a Montserrat a on fa molts anys que no hi he

25 Que sapiguem, i la correspondència amb Maragall és un clar testimoni de per on es va moure en Pijoan durant el temps que va trepitjar el Montseny, no va visitar els llocs que esmenta Pujols.

26 Poesia titulada "La font" que va publicar a *El llibre que conté...*, p. 73.

27 L'Ateneu Barcelonès fundat l'any 1860, inicialment amb el nom d'Ateneu Català, tenia la seva seu a la Rambla, en una dependència del Teatre Principal. No va ser fins l'any 1906 que es traslladà a l'antic palau Savassona, al carrer Canuda, seu actual d'aquesta entitat. Amadeu Hurtado i Miró (Vilanova i la Geltrú, 1875-Barcelona, 1950). Ernest Vendrell i Vendrell (1872-1907). Precisament aquest fou qui va llegir la poesia "Idil·li" durant el lliurament de la Flor Natural en els Jocs Florals de 1902 que guanyà Pujols.

28 L'alcalde de Vic aleshores era Josep Sala i Molas (Vic, 1869-1940).

estat i tinc desig de reveure més a més quan és una muntanya que mentres sóc a Martorell cada dia quan me llevo la veig. M'estaré al meu poble (que així l'anomeno) fins als volts de Tots Sants i continuaré escrivint la meva estimada prosa de les memòries.²⁹

He visitat quasi totes les fonts d'aquests voltants i m'han agradat molt. El poble és el que no m'ha impressionat gens.

Li torno a dir que li desitjo una bona estada allí on vagi i que les aigües de Cauterets³⁰ li provin força i pugui reveure aquells cims que V. tantes vegades a fet reviure en les planes dels seus llibres i en les imaginacions assedegades de naturalesa que esperen que V. obri la boca per a viure'ls.

I a en Pijoan, al bon amic Pijoan, que tan s'ha recordat de mi i a qui estimo com mai li sabré demostrar, digui-li que sigui ditxós per aquelles encontrades italianes que quan visiti la tomba de Virgili que li recordi que en la gran Catalunya hi ha un pobre enamorat que ha viscut un dels seus grans versos llatins que fan de Virgili un romàntic.

Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem.

És quelcom seu que aquella descripció de la calma del paisatge i la pau dels pasturatges. Allí, com jo li deia un dia, ja més la consciència que el sentiment. I que em perdoni el gran llatí que després ha escrit tan grans i penetrants versos. "Comença, o infant, a conèixer la teva mare pel seu somrís".

Perdoni'm Maragall aquestes disquisicions estranyes sobre coses de que no entenc. V. ja se'n farà càrrec del meu ensabonament.

Deixi'm repetir aquell consol de V. Déu faci que ens tornem a trobar després de la nostre caminada com ens vàrem trobar cercant la Bellesa a las palpentas. Sí, Maragall, abans la cercàvem sols ara la cerquem en companyia. I si això fa més grat el buscar-la encara farà més grat el trobar-la. Quan un ha vist un gran espectacle el primer instint es comunicar-la, dir-la a l'amic que ens acompanya. I aquesta vegada l'amic és en Maragall i en Pijoan.

29 Finalment Pujols no arribà a escriure mai les seves memòries, ho va fer Artur Bladé i Desumvila (Ribera d'Ebre, 1907 – Barcelona, 1995) a partir dels apunts presos durant unes llargues, intenses i constants converses amb ell a Montpeller, on van compartir un any i mig d'exili.

30 Maragall s'hostatjava al Continental Hotel, un establiment amb fama a tot Europa que havia estat construït el 1882. Sabem que hi anava per recomanació del Dr. Bartomeu Robert, per tal de fer un tractament a les termes Cèsar per curar la ronquera crònica que patia. Hi va fer estades de tres o quatre setmanes els estius de diferents anys. En una carta explica que allà hi havia "un luxe horrorós, que en les dones arriba fins a lo ridícul".

Caminem que ens trobarem. Adéu, adéu i fins a la tornada. Veiam qui portarà la cartera més plena. Pij Joan, adéu.

Francesc Pujols
Viladrau, 29 de juliol de 1903

CARTA III, DE L'11 D'AGOST DE 1903³¹

Francesc Pujols a D. Joan Maragall. Salut

Fa a prop de vuit dies que sóc aquí a Martorell i reposant, reposant, el record de la meva estada al Montseny és cada volta més agradable. Estic en què les terres llunyanes de la nostra des d'allí on se troben més hermoses és des de casa mateix recordant-les. Un s'hi passeja sense sentir l'enyorança, la presència allunyada i continua del lloc on hem viscut sempre.

M'estimo tan el meu poble
que cap més del món m'agrada
només de veure els voltants
ja em sembla que sóc a casa.³²

M'ha passat una cosa que em fa creure en aquesta suggestió del lloc estimat. Qualsevol veuria que al tornar per exemple del Montseny, a l'escriure, si és que un escriu, tindrà necessitat d'evocar-ne la visió que acaba de tenir, doncs a mi m'ha passat tot lo contrari; quan era allí la suggestió de lo que he vist sempre des de menut se'm va imposar de tal manera que em semblava que a tot arreu sentimentalment m'havia de trobar més bé que al Montseny, i al recordar, entre lo que recordava, a les muntanyes de Montserrat que vaig fer el propòsit d'anar-hi i a pensar el Joan Garí i veure que hi pensaré avui li he acabat d'escriure. És aquesta una observació sobre mi mateix de la que parlaré més en les memòries que em faig.

Ademés he escrit moltes més coses d'aquí entre elles una llegenda que jo m'he inventat sobre l'origen del nom d'una font que en diuen de les Malaltes. Aquí va, per si té una estona:

Martorell vila famosa pel Noia i el Llobregat i també per les fonts fresques que hi ragen a més rajar que en dic dels entorns que el volten com un jardí conreat i de les bones collites pel segar i pel veremar.

No dic del Pont del Diable³³ perquè tot lo món ho sap que ara dic d'una font fresca que gran miracle va obrar. S'hi n'hi havia tres malaltes res del

31 (BC.AJM) Ref. mrgll-Mss. 3-89-6.

32 Versos arplegats sota el títol genèric de "Corrandes", inclosos al *Llibre que conté...*, p. 98.

33 El Pont del Diable, d'origen romà que era un tram de la Via Augusta, es troba al municipi de Martorell i sobre el riu Llobregat. Actualment és una obra declarada BCIN i ha

món les guarirà sinó unes aigües molt clares que un pont les hi mostrarà. Passant pel Pont del Diable una font van ovirà, prop del Llobregat cantava com un aucell bosquetà de tan bon raig que rajava el riu respon-li al cantar. Del mal que elles tres patien veien el sol entelat i de nits la lluna clara com un niu de fosquetat al dematí i al capvespre tot el cel ennuolat quan miraven a la terra no feien sinó plorar. Arribant a la font clara se'n posen a reposar sota un arbre que hi havia ben florit i ben regat. La més gran se'n aixecava posa el peu al mig del raig, així que el peu hi posava veu el cel asserenat.

De tan seré com el veia tots els mals se li han curat. Les altres se li agenollen com si les hagués de curar. Tot plegat estén els braços les hi posa les mans al cap. Així que el cel se miraven un espill se'ls va tornar, totes tres se contemplaven al mig de la claretat d'aquesta font que ens curava bé ens hem de recordar que la Font de les Malaltes des d'avui li ha de quedar. Martorell vila famosa pel Noia i el Llobregat i també per les fonts fresques que hi ragen a tot rajar.³⁴

Matagalls, amb una creu de fusta (AXCV).

esdevingut el símbol de Martorell.

34 Podeu trobar aquesta llegenda, convertida en poesia, amb el mateix títol, a *El llibre que conté...*, p. 25-27.

Ara es quan veig clara la impressió que em va fer el cim de Matagalls. Recordo una gran creu entre las boires voltada d'un ramat de bous i vaques que pasturen en calma. Una vaca se va acostar a un bou. Van restar acariciant-se fins que un altre bou si va acostar i es va barallar amb el primer. Però la baralla va ser calmada com la immensitat que els voltava i encara els deu voltar ara. El front contra el front. En la quietud del esforç s'hi pressentia el desarrollo d'una gran força. Vàrem baixar a la font de Matagalls a on els pastors cremaven ginebra perfumant tot l'espai. Només n'hi havia que [sic] un a qui vaig preguntar si coneixia a ne'n Pijoan que s'estava a la Figuera i era de Barcelona. Va moure el cap com agitant-lo en la buidor de lo desconegut. I jo me'n vaig anar trist de no haver trobat en aquelles immensitats a n'en Pijoan en la memòria d'un pastor. M'hauria sigut una companyia per aquelles soletats. Vam baixar a San Segimon a on vaig veure al pintor Pidelaserra. Feia el dia enterament núvol i ell me va ensenyar els paisatges mateixos que ens voltaven plens de sol en la emoció dels seus quadres.

El pintor Marià Pidelaserra.

Vaig tornar a Matagalls una altre dia que feia sol. Tot bon punt arribem a dalt ve un núvol negre sobre de pobres de nosaltres i en un moment cim i cel tot va ser emboirat. La terra va prendre un to tan paorós que semblava que el món hagués de finir. Va esclatar una tempesta de trons i llamps que ens va deixar molls, sort que anàvem amb abric.

Sempre recordaré el cim cobrir-se salvatgement d'aquella nuvolada. Es un cim a on el pare de la dona del hostaler que havia sigut pastor un any per la nit de S. Joan hi va encendre un foc que era de llenya portada durant quinze dies. Se'n va parlar per tot arreu; me va dir explicant-me el fet recordant-lo a través de 60 anys. Va durar tota la nit, a punta de dia encara flamejava.³⁵

Me va agradar molt coll Pregon que sembla un bosc cortesà. Aquells faigs que broten pel peu de la soca, i que els bous retallen com un jardiner les hores dels voltants i aquella herba verda també retallada pels bous donen l'idea d'un jardí conreat en aquella alçada frente a les muntanyes dels Pirineus.

³⁵ Vegeu: Roser REIXACH I BRIÀ; "El curs de l'any al Montseny segons Joan Amades", dins *Monografies del Montseny* n. 31, p. 89-106.

Allí a on deu ser V. contemplant el cel i la terra. Li desitjo que li provi força (igual que el viatge que té projectat).³⁶ Jo penso molt sovint en V. i en les seves visions i la necessitat de parlar amb V. ha fet que jo escrigui aquestes ratlles.

Des de la Torre de les Hores que és a on m'estic continuaré mirant-me'l i fent que – [paraula il·legible] la meva ànima un amic com V. a qui antes de conèixer ja m'alegrà.

Francesc Pujols
Martorell, 11 d'Agost de 1903

Sant Segimon (ACF).

³⁶ Es refereix al viatge projectat per Maragall, després de l'estada a Cauterets d'on va marxar el 25 d'agost, per anar a visitar les costes de la Península per Sant Sebastià, Vigo, Lisboa, Cadis, València, etc., ja que segons explica, la grandesa del mar l'atrau força. De fet quan va marxar de Cauterets va anar a Sant Sebastià i d'allà a Bilbao, embarcant cap a La Coruña. Però com que en la travessia per mar es va marejar tant, decidí no tornar a fer-ho mai més, i va anar en tren cap a Madrid, arribant a Barcelona el 5 de setembre, des d'on a ben segur deuria respondre a Pujols, si bé de les dotze cartes que aquell li va escriure, només aquestes tres, i una datada el 1907, s'han conservat.

FRAGMENT DE LA CARTA DE RESPOSTA DE MARAGALL, DEL 22 D'AGOST DE 1903, DES DE CAUTERETS

“Oh, aquells quatre versos sobre el seu poble, i aquella llegenda de la font meravellosa! Que en són de vostè! Que n'és de ditxós de posseir tan jove una personalitat tan forta! Les visions del Matagalls amb el record d'en Pijoan que sembla travessar-les amb la seva ànima dolça, voldré que em torni a parlar quan ens vegem”.³⁷

I TRES CARTES INÈDITES DE FRANCESC PUJOLS A JOSEP PIJOAN

Pel seu interès i per fer més patent la relació Pujols-Pijoan, i aquí podríem afegir-hi Maragall, autors que van tenir una certa relació literària amb el Montseny durant una etapa de la seva joventut els dos primers, i ja a la maduresa el darrer, hem volgut afegir la transcripció de tres cartes inèdites que Pujols va enviar a Josep Pijoan, gràcies a la gentilesa de l'amic Víctor Serra i Raventós, familiar de Pijoan.

Josep Pijoan, de qui Pujols va dir que seria “el Virgili català”, va ser arquitecte, historiador de l'art, poeta, assagista, periodista i, sobretot, gran agitador cultural. Va col·laborar a *La Renaixença*, *Pèl i Ploma*, *La Veu de Catalunya*, entre d'altres publicacions. Els seus primers poemes els publicà a la revista *Pèl i Ploma* l'any 1901, i el 1905 va publicar *El cançoner*.

Si hi ha un lletraferit de la primeria del segle XX identificat amb el Montseny, amb la seva gent i les seves tradicions, sens dubte és Pijoan. Allà va ser, durant les seves llargues estades a la Figuera, on aquell “saltacarenès”, com l'anomenava la gent del pla de la Calma, va escriure la majoria de les seves poesies, va anotar cançons i rondalles que li “dictaven” pagesos, pastors i carboners, i des d'on va convidar a Maragall “a la pobresa sàvia d'una llar de pastors” i a conèixer aquelles muntanyes on es podia sentir “rajar clara la parla”.³⁸

Deia Pujols que:

La figura d'en Maragall va posar un peu damunt del volum de poesies d'en Pijoan i un altre damunt del nostre, i va deixar dues petjades marcades en aquella terra pastada amb la poesia popular i la poesia verdagueriana, que en nosaltres dos s'havien fet carn de la nostra carn. [...] Josep Pijoan i Francesc Pujols són les dos úniques fonts que ragen en la quietud del redós

³⁷ J. MARAGALL I GORINA; *Op. Cit.*, p. 1064.

³⁸ Vegeu: XAVIER CATEURA I VALLS; *Una història poc coneguda del Montseny*. Farell, editors. Barcelona, 2013, p. 209-277.

de la muntanya poètica catalana, després de les aigües del cel desencadenades per la lira de l'excels Joan Maragall.³⁹

Josep Pijoan i Soterias (AFP).

La primera carta, escrita des de Martorell, fou enviada a Pijoan quan aquest feia el seu primer viatge per terres italianes on va arribar amb vaixell l'agost de 1903. Pujols li parla del projecte del seu llibre de poesies, que com ja hem apuntat ensenyà a Maragall, i de les rondalles que Pijoan enviava a Josep Carner, aleshores redactor de *La Veu de Catalunya*, on es publicaven i que aquell havia anotat durant les seves estades al pla de la Calma.

En la segona carta, escrita des de Martorell, Pujols fa avinent al seu amic que ja ha rebut la carta que feia dos mesos havia enviat a l'Ateneu per a ell.⁴⁰ I que finalment ha anat a casa d'en Maragall per deixar-li el conjunt de poesies que ha escrit per tal que ell en faci una valoració per saber les que es podrien agrupar en un futur llibre.

Podem llegir també en aquesta carta que Maragall li ensenyà, a banda d'unes poesies de Pijoan, una targeta postal amb un gravat al boix i que el

“poeta del sentiment”, qualificà com un “àngel de foc”. Aquest gravat, d'un àngel de mig cos amb les mans sobre el pit, va ser enviat des de Florència, l'octubre de 1903, com a targeta postal a en Maragall.

La tercera carta, aquesta ja escrita el març de 1904, on veiem que el tracte personal ha passat del vós al tu, explica a l'“amic llunyà” que Maragall ha guanyat la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona, i que se li vol fer un homenatge a Sant Llorenç del Munt. Aquest va ser un aplec dedicat al

39 Pròleg escrit per Pujols, titulat “El gran transformador”, J. MARAGALL I GORINA; *Op. Cit.*, p. 1286-1291.

40 “També li ha escrit a Firenze en Pujols, segons va dir-me; fa pocs dies va ésser aquí de pas i diu que va trobar a l'Ateneu una carta de vostè de molts dies erera”. Carta de Maragall, del 25 d'octubre de 1903 enviada a Pijoan.

poeta, que hi va anar acompanyat del músic Joan Llongueras, i el músic Enric Morera.

Mentrestant, Maragall seguia escrivint a Pijoan, sobre l'amic comú: "En Pujols de vegades el veig a l'Ateneu al matí i em promet que vindrà una tarda a casa per a que li llegeixi la 'Ègloga',⁴¹ però no ve mai. Està a punt de publicar el llibre. Aprèn de música amb en Ribera,⁴² i encara fa aquelles riallasses i pateix per les dones."⁴³

CARTA I, DEL 12 DE SETEMBRE DE 1903⁴⁴

Estimat Pijoan: Moltes vegades penso en vós que recorreu la Itàlia.

No us havia escrit més aviat perquè havent escrit la vostra endreça a l'amic Carner⁴⁵ aquest me va contestar que us respondria lo referent a las rondalles que vós li trametéreu i que no ha rebudes.⁴⁶ Pro ara m'ha fet la pregunta, un altre volta, de la vostre direcció perquè diu que ha perdut la primera.

Ara li he escrit i us deurà contestar.

Jo soc aquí Martorell a on m'estaré molts dies encara.

He escrit molt. Jo mateix m'esgarrifo al veure el munt dels plecques que hi embrutat.

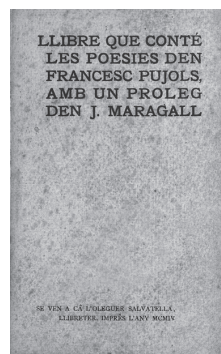

Figura 81: Portada del *Llibre que conté...*, edició de l'any 1904 (FFP).

41 La primera part d'aquesta poesia de Pijoan li havia enviat a Maragall en una carta datada el 21 del desembre passat, i al febrer, des de Roma, li envià la continuació d'aquella "Ègloga" que publicaria amb el títol d'"Èglogues modernes", a *Catalunya* el març de 1904. Més tard les inclouria a l'*Obra catalana*. Editorial Selecta. Barcelona, 1963, p. 231-236.

42 Podria tractar-se d'Antoni Ribera i Maneja (Barcelona, 1879-Madrid, 1956).

43 Carta del 3 de març de 1904. J. MARAGALL I GORINA; *Op. Cit.*, p. 1035.

44 Carta inèdita. Arxiu Família Pijoan.

45 Josep Carner i Puig-Oriol (Barcelona, 1884-Brusel·les, 1970). "En Pujols se conserva; el Temps no passa per ell. Ja sabeu que una de les manifestacions més imposantes i més severes de l'Eternitat es l'Ateneu de Barcelona; doncs en Pujols hi va cada dematí i tarda i es conserva incorrupte. Ara estudia el grec. Ja se sap l'alfabet i avui l'he trobat amb una tauleta davant escrivint amb lletres gregues Pujols, Vallcarca, Barcelona, Novembre. Ara publicarà un llibre de versos, i calcula, se fa mercantil, demana datos als llibrers, coteja els preus dels impressors. D'altre banda té por de la crítica; només enviarà el llibre als diaris que li assegurin benevolència, és a dir s'ha tornat cautelós i totes se les pensa." Carta a Josep Pijoan del 12 de novembre de 1903.

46 Es tracta de les rondalles anotades al Montseny. Vegeu: Xavier ROVIRÓ I ALEMANY; "Josep Pijoan. Cançons i rondalles del Montseny", dins *Una història poc coneguda del Montseny*, p. 264-269.

Fins vull publicar un llibre. Un dia d'aquets ho consultaré amb en Maragall perquè em digui lo que es pot publicar i lo que no.⁴⁷

Moltes vegades penso que si vós escriviu deu ser molt interessant lo que feu des d'aquí dalt en aquets paisatges.

Espero que vós ne formeu un tomo per tenir un llibre amic. Llibre que encara no he trobat però he endevinat en els versos que vós heu fet.

Sigueu ditxós. Si em necessitéssiu per alguna d'aquelles coses que havíem parlat escriviu-me.

Avui he somiat que havíeu tornat d'Itàlia i ens trobàvem per un camí d'aquí Martorell que jo tinc mol conegut. Que bé hi esquèieu en aquell lloc que jo estimo.

Escriviu-me si us va bé.

Francesc Pujols
Setembre 12 de 1903

CARTA II, DEL 23 D'OCTUBRE DE 1903⁴⁸

Francesc Pujols al llunyà Pijoan

Oh! amic Pijoan. I quina cosa m'ha hagut de passar a mi. Mentres en el repòs del meu poble de Martorell enyorava no tenir gaires lletres vostres vós amb la vostra bondat des d'Itàlia m'escrivíeu.

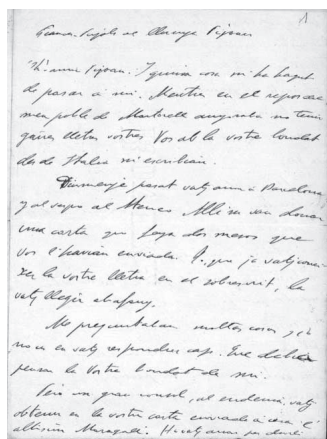
Diumenge passat vaig anar a Barcelona i al vespre a l'Ateneu. Allí me van donar una carta que feia dos mesos que vós l'havíeu enviada.⁴⁹ Jo que ja vaig conèixer la vostra lletra en el sobrescrit [sic], la vaig llegir amb afany.

Me preguntàveu moltes coses i jo no us en vaig respondre cap. Què devia pensar la vostre bondat de mi.

47 Ja hem explicat el comentari que sobre aquest aplec de poesies Maragall fa a Pijoan. "En Pujols va a donar el seu llibre i em demana un pròleg: prou li he dit lo que penso d'això de les presentacions de poetes. Diu que té por. Por, un poeta! i de qui? [...] Jo crec que en això hi ha una vanitat inconscient. Però no hi ha remei, en Pujols vol un pròleg". Carta de Maragall a Pijoan sense data, però que correspondria a finals de gener de 1904. J. MARAGALL I GORINA; *Op. Cit.*, p. 1033.

48 Carta inèdita. (AFP).

49 "Amic Pujols. Li vaig enviar una carta a l'Ateneu que temo no haurà rebut. Per això és que vull de nou saludar-lo des d'aquí, demanant-li que se serveixi recordar del seu amic. Així mateix li agrairia que si és a Barna fes per veure a n'en Carner demanant-li si ha rebut un cuento que li vaig enviar des d'aquí. Pijoan". Targeta postal, amb la reproducció d'una font del *Palazzo Vecchio* de Florència, sense data, si bé es pot apreciar en el mata-segells que és de l'any 1903, adreçada a la Torre de les Hores. Fundació Francesc Pujols, número de registre 322.

Carta de Pujols a Pijoan, setembre 1903 (AFP).

Però un gran consol, a l'endemà, vaig obtenir en la vostra carta enviada a casa l'altíssim Maragall. Hi vaig anar per dur-li unes poesies que he escrit i ell me va donar la vostra viventa poesia. Era escrita en el doble full de la carta que li vaig escriure i ell va portar el paper, com si ell i jo ens partíssim el pa espiritual que vós ens enviàreu. I cada un de nosaltres es va posar en vós.

Per aquet do jo vaig conèixer que no us havíeu ressentit perquè jo no us contestava aquella primera carta.

Ara us la vull respondre!

La primera jornada.⁵⁰ Què és? Vós ho sabeu més bé que jo. És quelcom que m'acompanya a l'enllà del camí de la vida. Ens acompanya pel camí, i al capdavall ens donarà el repòs. Las vostres poesies són promeses de repòs segons escriviu però realitats de repòs pel que las llegeix.

Me pregunteu si la gent se n'ha ocupat força. Això no us ho puc dir perquè diumenge al vespre vaig llegir els vostres versos per primera vegada. Però, ai pobre gent. Vós crideu i ells són molt lluny. Ells us busquen i no us troben. Ells pateixen per ells i vós per tots ells.

En Maragall me va llegir alguns versos que vós li poseu entre las ratlles de les vostres cartes. Allò no són versos vostres. Allò són versos que duien aquelles naturaleses i vós les sentiu.

Vaig veure un àngel gravat vostre. Aquella expressió que té fa mirar cap allà on mira ell.⁵¹

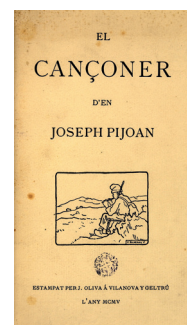

Figura 83: Portada de la primera edició d'*El Cançoner*, 1905 (B.C.).

50 Amb "La primera jornada" Pujols es refereix aquí a alguna de les dotze poesies que Pijoan reuní sota aquest lema, i que publicaria dins *El cançoner*, el 1905. En la correspondència de Pijoan, sovint s'hi troben algunes poesies que enviava junt amb la carta a Maragall.

51 Gravet al boix realitzat per Pijoan i que Maragall qualificà com un "àngel de foc". Aquest gravet, d'un àngel de mig cos amb les mans sobre el pit, va ser enviat des de Florència l'octubre de 1903, com a targeta postal a Maragall.

En la vostra carta me deia que fins el dia 12 serieu a la ciutat de Florència⁵² i després a la ciutat de Roma. Però no deu ser aixís perquè el mateix Maragall me va dir que encara no hi éreu.

Ja torno a ser a Martorell. Hi acabaré de passar l'octubre. Avui fa un gran dia de vent. L'espai s'eixampla.

Acabo d'escriure les meves Memòries.

Quan penso en vós conec que m'arrossego per terra. Us veig molt enlaire.

Oh! ànima estranya. Fruit del “Gravat de l'àngel de foc” fet per Pijoan (BC.AJM).
arbre del cel caigut a la terra.

Jo us colliré per aliment de la meua ànima i la dels altres homes.

Sigueu ditxós a Itàlia. Penseu força en la vostra Pàtria.

Deu us guii i l'àngel bo. Escriviu-me quan us vagui i estigueu segur de que us estimo.

Francesc Pujols

Torre de les Hores, Martorell, dia 23 d'octubre de l'any 1903

CARTA III, DEL 9 DE MARÇ DE 1904⁵³

Estimat Pijoan: Vés qui m'ho havia de dir quan jo escrivia aquests versos que fins els llegirien a Itàlia, en un lloc que no conec. Quin consol tu devies trobar en aquelles paraules catalanes. El meu llibre te devia fer l'efecte d'una cosa germana del teu interior. Sentir paraules amb que se sent, parlant i sentint parlar llengües apreses. Vet aquí una sensació ben agradable en mig del turment del viatjar.

Perquè m'ho dius Pijoan si em sap greu del que em dius? Et penses que el bàlsam dels teus consells els puc trobar fora de tu? Què més voldria que sentir-te sempre parlant-me com me parles. Tens molta raó quan me

52 A Florència hi va estar un parell de mesos, residint a la Piazza d'Arno, 4. A finals d'octubre Pijoan era ja a Roma.

53 Carta inèdita. (AFP).

dius que em caldria subjectar la meva ànima a l'estudi però ja saps que la raó mai és piadosa. Jo estimava a una noia que veia que no em convenia perquè la seva vulgaritat me fastiguejava, però, mai de la vida vaig gosar a dir-li –Deixem-se. Fredament pensava te'n separaràs, però quan venia l'hora de dir-li se'm feia un nus a la llengua. I jo continuava sofrint el fàstic de la seva vulgaritat.

Sí, Pijoan, en Maragall ha guanyat la Flor Natural aquest any.⁵⁴ Pobre gran mestre! Es va haver d'abraçar amb tota aquella colla de mestres en Gai Saber. En Carner que ho va veure d'aprop me va explicar que mossèn Collell⁵⁵ a l'anar a abraçar a n'en Maragall va estendre'ls braços i amb ells muntant com unes ales totes negres i vet aquí que el fer-se l'abraçada el nostre mestre va desaparèixer entre els plecs d'aquella vesta del clergue. I al cap d'una estona es va veure el cap d'en Maragall sorgint d'entre aquell home alt i gros i canonge.

La poesia quina copia jo l'envio en la *Juventut*⁵⁶ és com ja veus molt hermosa per molts istils. Hi ha trossos tan bons com els cants dels trobadors d'aquell temps i de vegades tenen gust d'aquells versos que en deien sirventesos.⁵⁷ Jo estic tot encantat d'aquells amors per la dona que hi ha radera la muntanya. En Maragall està molt content d'haver guanyat la Flor Natural perquè diu que és cosa que se'n sent tot rejuvenit. Ell rai que és eternament jove! Vés quin home, eh, tu? Els joves mai són prou revolucionaris, diu de vegades, parlant de la vida.

Ni ara, ni mai t'arrepenteixis d'haver-me dat un consell; ho dic perquè vaig rebre aquella targeta postal en que em deies que sols jo era el savi. No siguis d'aquesta manera Pijoan ja saps que els teus consells són sants només perquè són teus. Només te demano que el dia que vegis que jo faig art per vanitat aleshores peguem i maltractem. Però quan vegis que faig

54 Efectivament Joan Maragall va guanyar la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona, amb la poesia "Glosa", que va llegir l'actor Enric Borràs. Clara Noble, esposa de Maragall, va ser la reina dels Jocs.

55 Jaume Collell i Bancells (Vic, 1846-1932). *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)* reproduïx la crònica que va fer Rafel Tasis del lliurament de la Flor Natural a Joan Maragall. "En ésser proclamat, rebia l'abraçada dels seus companys. ('El Canonge Collell se l'hi abraona –escriu P. del O.– donant-l'hi una abraçada de les seves que amb un xic més el deixa premsat com una neula. Altres mestres l'abracen així mateix, encara que amb més miraments')." P. del O., era el pseudònim de Josep Roca i Roca, redactor de *L'Esquella de la Torratxa*.

56 *Juventut* era una revista setmanal literària-artística, de tendència catalanista, que publicava als anomenats modernistes. "Glosa", la poesia de Maragall guanyadora de la Flor Natural, es va publicar a la pàgina 288 del n. 221 del 5 de maig de 1904. Com hem pogut llegir, Pujols li va enviar aquest exemplar a Pijoan.

57 Gènere de la poesia trobadoresca que se servia, d'aquí el nom, d'una música ja coneguda i així els versos eren més fàcilment recordats.

la poesia que puc, fes com ara has fet amb el meu llibre. Dóna'm la teva llum.

Tu pateixes a Itàlia viatjant, jo pateixo aquí en aquestes terres nostres, quiet. Qui no pateix al món? Jesús, va portar la creu i nosaltres volem gosar?

Diumenge que ve es prepara una festa a las muntanyes de Sant Llorenç del Munt. Uns quants joves de Terrassa volen dar una sorpresa a n'en Maragall portant-lo en aquelles encontrades i davant seu descobrir una roca a on hi haurà escrit el nom d'ell amb grans lletres.

Jo hi aniré. Figura't quina serà la sorpresa d'aquell bon home. Ah! si tu poguessis ser aquí, com tu gaudiries mirant-te'l. Jo me'l miraré per tu. Pensa-hi diumenge amb en Maragall.

En les teves cartes mai parles de venir i fa un efecte sentir-te parlar tan natural i pensar que ets tan lluny. Encara que no vulguis venir de seguida al menos digue'm quan penses tornar.⁵⁸

Adéu Pijoan. Sigues ditxós i no m'escriguis mai unes cartes pensant que has obrat malament amb mi. Jo t'estimo malgrat el ser imperfecte com sóc.

Francesc Pujols
Barcelona 9 de mars de 1904.

58 D'aquells dies, hi ha una altra targeta postal amb la reproducció de la Fonte Nuova, de Florència, que Pijoan va enviar a Pujols on podem llegir: "Amic Pujols. Vaig rebre la teva carta al moment de marxar. Gràcies! No t'estranyi si tardo a escriure't, perquè sóc fora de Roma i no tinc temps per res. Adéu. Pijoan". (FFP), número de registre 321.

ANNEX:**IMPRESSIÓ DELS QUADRES D'EN PIDELASERRA EXPOSATS A L'ATENEU BARCELONÈS, LLEGIDA L'ANY 1903, I PUBLICADA A CATALUNYA, EL 15 DE DESEMBRE DE 1903**

Vénen ganes de cridar: En Pidelaserra ha arrencat un arbre i tot! I tant val arrencar un arbre com una muntanya. I ell n'ha arrencat moltes, de muntanyes. Perquè el que vol un arbre tindrà grans muntanyes. Jo vaig anar al Montseny i a l'ermita de Sant Segimon hi vaig trobar a en Pidelaserra que hi vivia. Era un dia que estava núvol. El vaig trobar esmorzant. Després vam anar al seu quarto i em va ensenyar una tela amb un paisatge d'aquells grans entorns. I vet-aquí que era un paisatge assolellat. Jo no feia sinó mirar el quadre i el paisatge tot núvol que es veia per la finestra. I pensava: I ara, que és diferent! Però mirant mirant, veureu que la llum del quadre m'assolellava el paisatge ennuvolat. I no es pot dir que fos ben bé el quadre que me l'assolellava, perquè tot just era començat. S'ha de dir que eren aquells tres o quatre cops que hi havien donats. Me'n recordo que en Pidelaserra ens va acompanyar fins a la porta del convent i nosaltres ens en vam entornar muntanyes avall. Jo, que mai havia estat al Montseny, mentre hi vaig ser hi vaig trobar a faltar l'escalf d'haver-hi estat i vet aquí que les seves belleses me semblava que les veia de lluny. Quan vaig tornar a casa, va ser quan les vaig veure de prop, amb tot l'amor que s'han de veure les coses. I el record de que en Pidelaserra pintava aquells llocs, va ser el primer entre els meus records del Montseny. Perquè lo que més estimeu en terres que no són nostres és lo que és de la nostra terra. I ha succeït que els quadres d'en Pidelaserra i els meus records s'han trobat plegats aquí i figureu-vos quina emoció he tingut al veure l'ànima d'aquells paisatges que jo guardo en els meus records. I potser, també, és per això que jo us he parlat davant d'aquests quadres. Perquè, com podeu suposar, no és pas el meu intent fer-ne una crítica ni molt menys fer-vos-els admirar per lo que jo digui. Que de crítiques jo no en sé fer i d'admiració prou que en produeixen en qui se'ls mira. Jo només voldria que tots patíssim de no sentir com en Pidelaserra i ell ens aconsolés a tots amb el seu sentiment. Lo que d'un a un fem tots quan entrem a contemplar aquestes obres. Vet aquí lo que voldria. Aquell parlar de la nostra ànima mateixa. Aquell repòs que en ve. Aquella bondat que ens inunda. Aquella veu pura que tots tenim escoltada per les impureses i convencent-les. Perquè per a fer-nos purs l'Art ens ha estat donat.

BIBLIOGRAFIA:

- ALBESA I RIBA, Carles; *A l'ombra del Montseny*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2010.
- BLADÉ I DESUMVILA, Artur; *Francesc Pujols per ell mateix*. Brau edicions. Figueres, 2006.
- BLASCO I BARDAS, Anna M; *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1992.
- BRACONS I CLAPÉS, Josep; "Mn. Gudiol y el Museo Episcopal de Vic. Contribución a la història de la artigrafía en Cataluña". Dins *D'Art* n. 8-9. Any 1983.
- CANALS I SURÍS, Manuel; "Marià Pidelaserra, pintor del Montseny", dins *Monografies del Montseny* n. 21. Barcelona, 2006.
- CASASSAS I YMBERT, Jordi; *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*. Edicions La Magrana. Barcelona, 1986.
- CATEURA I VALLS, Xavier; *Una història poc coneguda del Montseny*. Farell editors. Sant Vicenç de Castellet, 2013.
- CUSCÓ I CLARASÓ, Joan; *Francesc Pujols, el filòsof heterodox*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2008.
- MARAGALL I GORINA, Joan; *Obres completes I. Obra catalana*. Editorial Selecta. Barcelona, 1970.
- PIJOAN I SOTERAS, Josep; *El cançoner*. J. Oliva. Vilanova i la Geltrú, 1905.
—; *Obra catalana*. Ed. Selecta. Barcelona, 1963.
- PUJOLS I MORGADES, Francesc; *Llibre que conté les poesies de Francesc Pujols*. Quaderns Crema. Barcelona, 2004.
- REIXACH I BRIÀ, Roser; "El curs de l'any al Montseny segons Joan Amades", dins *Monografies del Montseny* n. 31. Barcelona, 2016.
- TERRICABRAS I NOGUERAS, Josep M. (ed.); *Realitat i veritat en Francesc Pujols*. Universitat de Girona. Girona, 2015.
- VARIS; *L'Ateneu i Barcelona 1 segle ½ d'acció cultural*. RBA libros. Barcelona, 2006.
—; *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*. Diputació de Barcelona. Barcelona, 1997.

FONS DIGITALS:

<http://www.fundacio-francescpujols.cat/>

<http://www.joanmaragall.cat/>

FONTS ESCRITES I SIGLES:

- Arxiu Família Pijoan (AFP).
- Fundació Francesc Pujols (FFP).
- Biblioteca de Catalunya. Arxiu Joan Maragall. (BC.AJM).

IMATGES I SIGLES:

Arxiu Família Pijoan (AFP).

Biblioteca de Catalunya. Arxiu Joan Maragall (BC.AJM).

Fundació Francesc Pujols (FFP).

Arxiu Xavier Jordi i Majem (AXJM).

Arxiu de Torrellebreia (ATLI).

Arxiu Collformic (ACF).

Arxiu Xavier Cateura i Valls (XCV).

AGRAÏMENTS:

Família Pijoan

Mariló Mesa